

УДК 374.7

Ольга Ситник,
викладач кафедри іноземних
мов та методик їх навчання
Педагогічного інституту Київського
університету імені Бориса Грінченка

ГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НА ПРИКЛАДІ ІРЛАНДІЇ

У статті розглянено і досліджено еволюцію тлумачення поняття «грамотність»; запропоновано низку визначень цього терміну з урахуванням постійного оновлення та комплексності поняття «грамотність». На основі проведеного аналізу виокремлено види та форми грамотності, надано характеристику основних рис грамотності дорослих в Ірландії. У статті автор визначає основні характерні ознаки грамотності у системі освіти дорослих та вивчає досвід Ірландії з метою дослідження системи роботи щодо підвищення рівня грамотності серед дорослого населення країни. Крім цього, автор досліджує проблеми грамотності, що потребують вирішення в системі освіти дорослих на шляху переходу до інформаційного суспільства, заснованого на знаннях.

Ключові слова: грамотність, функціональна грамотність, критична грамотність, грамотність дорослих, освіта дорослих.

В статье рассмотрено и исследовано эволюцию интерпретации понятия «грамотность»; представлено разнообразные определения этого термина с учетом постоянного обновления и комплексности понятия «грамотность». На основе анализа выделены виды и формы грамотности, охарактеризованы основные черты грамотности взрослых в Ирландии. В статье автор определяет основные характеристики грамотности в системе образования взрослых и изучает опыт Ирландии с целью исследования системы работы по повышению уровня грамотности среди взрослого населения страны. Кроме этого, автор анализирует проблемы грамотности, требующие решения в системе образования взрослых на пути к переходу в информационное общество и общество знаний.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, критическая грамотность, грамотность взрослых, образование взрослых.

The article is presented the «literacy» concept evolution; a number of the term definitions are given, based on the systematic innovation and the complexity of the «literacy» concept. In order to do so, the types and forms of literacy are characterised, and the main features description of the adult

literacy in Ireland is given. The author defines the characteristic features of literacy in adult education and examines the Irish experience in order to study the system of work to improve the literacy level among the adult population. The nature of adult literacy is also highlighted. Finally, the article concludes with a discussion of the issues that face modern society in the system of adult education entering the information and knowledge society.

Key words: *literacy, functional literacy, critical literacy, adult literacy, adult education.*

Перехід від концепції освіти на все життя до концепції освіти впродовж життя, посилення впливу освітньої практики на перебіг соціально-економічного, технічного, інформаційного і культурного розвитку сучасного суспільства презентують освіту дорослих як один із найвпливовіших чинників побудови знаннієвого суспільства. Беззаперечною метою започаткування перших осередків розвитку освіти дорослих стало забезпечення дорослого населення навичками елементарної грамотності. Необхідність у задоволенні початковими освітніми потребами загострювалася з кожним кроком до прогресу у розвитку людства. В умовах сьогодення грамотність – це право для навчання впродовж життя, основа щодо поліпшення добробуту, створення комфортних умов життєдіяльності, що втілює в собі запоруку стійкого та всебічного розвитку.

Сучасні глобальні трансформації в освіті дорослих посилюють інтерес науковців до вивчення специфіки розвитку галузі. Аналізуючи динаміку суспільної думки щодо характеристики грамотності дорослих, слід відмітити дослідження вітчизняних вчених-компаративістів, а саме: Н. М. Бідюк, М. Б. Бусько, Н. М. Горук, В. Д. Давидової, О. А. Жижко, С. М. Коваленко, Н. М. Коляди, Л. Є. Сігаєвої, Л. І. Тимчук, О. М. Фучили. Зазначені науковці присвятили свої дисертаційні дослідження вивченню системи освіти дорослих або її складових в Україні чи у зарубіжних країнах.

Метою нашого дослідження є здійснити аналіз грамотності як складової системи освіти дорослих в Ірландії. Для досягнення цієї мети перед нами постають наступні завдання: розглянути і дослідити еволюцію тлумачення поняття «грамотність»; надати характеристику основних рис грамотності дорослих в Ірландії.

Існують різні думки щодо тлумачення поняття «грамотність» (literacy) та аспектів і складових цього поняття. Педагогічний словник С. Гончаренка презентує «грамотність – (від грец. грамма – писемність) певний ступінь знання законів і правил рідної мови та вміння користуватися ними для висловлювання своїх думок усно й на письмі; один з найважливіших показників культурного рівня населення» [2, с. 74]. Найчастіше грамотність розглядається як набір компетенцій, що включає перелік необхідних для кожної людини вмінь та навичок, рівень яких

вимірюється відносно легко. Більш цілісне визначення поняття «грамотності» ґрунтується на складному поєднанні навичок, необхідних сучасній людині, охоплюючи певні особисті, соціальні і критичні характеристики. Згідно з проектом Організації європейського співробітництва і розвитку (ОЄСР), наприклад, під читанням як необхідним аспектом грамотності вбачається розуміння, використання і аналіз письмових текстів з метою досягнення поставлених цілей та реалізації потенціалу у житті [6, с. 16].

Історики наголошують на тому, що види і рівні грамотності, необхідні для діяльності в економічній і громадській сферах, у вихованні дітей, та особистому прогресі у XVIII столітті відрізнялися від тих, які потрібні були у XIX столітті, і тих, з якими ми стикнулися на зламі тисячоліть. Ми живемо в час, коли технологічний розвиток випереджає розвиток освіти, коли інформатизація оволодіває суспільством, тому і грамотність висуває нові та складніші вимоги [8, с. 5]. Зміст поняття «грамотність» динамічно змінюється на різних етапах економічного та політичного розвитку суспільстві разом з підвищенням його культурних запитів [2, с. 74].

Сучасний дослідник Ірвін Кірч (Irwin Kirch) у науковій праці «The International Adult Literacy Survey (IALS): Understanding What Was Measured» (Міжнародне дослідження грамотності дорослих: що визначено) наголошує, що тлумачення поняття «грамотність» суттєво змінилося з плином часу паралельно зі змінами в нашому суспільстві, економіці і культурі. Зростаюче визнання важливості безперервного навчання розширює погляди і вимоги до грамотності. Грамотність більше не розглядається як вміння, яким оволодівають на початковому етапі навчання, а як випереджаючий комплекс знань, умінь і стратегій, які люди отримують протягом усього свого життя в різних життєвих ситуаціях через взаємодію і контакт з однолітками та з іншими товариствами, в яких вони беруть участь [8, с. 4].

У сучасному освітньому просторі традиційне розуміння грамотності замінюється поняттями функціональної та критичної грамотності, таким чином виникає необхідність компенсувати недоліки в загальнокультурному, професійному, світоглядному розвитку особистості, у використанні нових технологій, комунікативних умінь і навичок соціальної адаптації [3]. Сучасні дослідники визначають критичну грамотність, або альтернативну, розглядають як джерело соціальної сили, спрямованої на удосконалення суспільства. Метою критичної грамотності визначають сприяння активній участі громадян у вдосконаленні суспільства, пробудження громадянської свідомості [3]. Функціональну грамотність тлумачать як соціально-економічне явище і пов'язують рівень її сформованості з рівнем добробуту населення і держави в цілому. Виділяють такі форми функціональної грамотності: загальна грамотність, комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність, комунікативна

грамотність, грамотність при оволодінні іноземними мовами, побутова грамотність, грамотність поведінки в надзвичайних ситуаціях, суспільно-політична грамотність [1]. С. М. Коваленко наголошує, що функціональна грамотність – максимальне використання людиною тих знань, які вона отримала в різноманітних контекстах [5, с. 107]. Аналіз сучасних підходів до визначення сутності функціональної грамотності в аспекті забезпечення успішної професійної та соціальної життєдіяльності дозволяє визначити такі характерні ознаки цього феномену: спрямованість на вирішення повсякденних проблем; ситуативний характер виявлення функціональної грамотності у конкретних соціальних обставинах; зв'язок з вирішенням стандартних, стереотипних завдань; опора на елементарний (базовий) рівень навичок читання, письма, мовлення тощо [1].

На Всесвітньому конгресі міністрів освіти з ліквідації неписьменності (Тегеран, 1965) вперше було піднято питання функціональної грамотності, визначеної як «освітня діяльність, пов'язана з соціально-економічною і професійною підготовкою». Таким чином, 1960-і роки стали початком концептуалізації ідеї «освіти упродовж життя», визначення перспектив її реалізації на міжнародному рівні [4]. Тому закономірно, що з середини ХХ ст. проблема потрапила у поле зору міжнародних організацій: 1990 рік було оголошено ЮНЕСКО Міжнародним роком грамотності, а 2002–2012 рр. ООН оголосила Десятиліттям грамотності в широкій інтерпретації цього поняття [1].

Міжнародне дослідження грамотності дорослих (International Adult Literacy Survey) розглядає грамотність в трьох напрямках: прозова грамотність (prose literacy), яка включає повсякденне читання газет, журналів і періодики; документальна грамотність (document literacy), яка охоплює роботу з графіками, діаграмами, картами і схемами; і обчислювальна грамотність (quantitative literacy), яка ототожнюється з кількісним мисленням. Цей багатовимірний підхід до грамотності є загальнозживаним, але також існують й інші аспекти грамотності, наприклад, такі, що охоплюють звукові/усні навички, володіння інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ) [6, с. 17].

Термін «грамотність дорослих» (adult literacy) широко використовується в Ірландії, зокрема в нормативно-правовому секторі з освіти дорослих. Грамотність дорослих має на меті навчання навичкам аудіювання, мовлення, читання, письма, рахунку та повсякденного використання сучасних комунікативних та інформативних технологій, враховуючи індивідуальну, соціальну та економічну спрямованість необхідних знань та умінь. Грамотність збільшує можливості особистості, сім'ї та/чи громади щодо стабільного розвитку та суспільного прогресу. У сучасній науці поняття «грамотність» набуває все ширшого значення. Тому виокремлюють різні напрями грамотності, охоплюючи різні сфери діяльності, зокрема новітні технології, домогосподарство, навчальне середовище, дозвілля чи спорт, всі ці галузі вимагають від особистості

систематичного оновлення окремих умінь і навичок та отримання нового досвіду [7, с. 6].

Ірландські дослідники визначають основні риси грамотності дорослих, зокрема: людиноцентризм, грамотність визнає власні пріоритети кожної людини, а особистість виступає у якості активного учасника, а не пасивного споживача; багатогранність, так як поняття включає різноманітні освітні виміри, а саме: формулювати власні судження в різних сферах діяльності людини, критично мислити і швидко реагувати і робити висновки, правильно застосовувати набуті навички; цілісність, так як грамотність охоплює різні ролі у житті дорослої людини [6, с. 16].

Міжнародне дослідження ОЄСР щодо визначення рівня грамотності дорослих, проведене у 1997 р., привернуло увагу громадськості до нагальної проблеми грамотності дорослого населення в Ірландії. Результати дослідження показали, що за шкалою від 1 до 5 близько 25 % ірландського населення перебувають на найнижчому рівні грамотності (рівень 1), в той час, коли 32 % громадян країни подолали рівень 2. У порівнянні з іншими країнами-учасницями дослідження, лише Польща випереджала Ірландію за кількістю осіб, грамотність яких не перевищувала найнижчої позначки. Такі показники стали вагомим поштовхом у розробці різноманітних освітніх програм національного рівня щодо залучення до навчання громадян різних соціальних груп з метою якісного підвищення рівня грамотності дорослих [6, с. 19]. Таким чином, у Зеленій книзі (1998) з освіти дорослих, опублікованій через рік після проведення вищеописаного дослідження, основним пріоритетом розвитку системи освіти дорослих визначено грамотність дорослих, як запоруку соціального та економічного прогресу та побудови технологічного суспільства. У Білій книзі (2000) грамотність дорослих постає першочерговим завданням для уряду освітньої політики. За результатами активної роботи усіх зацікавлених сторін з різних сфер діяльності основні зусилля направлені на суттєве збільшення фінансування цього освітнього сектору (з 0,85 фунтів на одну особу до 7,825 фунтів між 1997 і 2000 роками), підготовку висококваліфікованого персоналу, створення спеціальних робочих груп, розробку медіа та комп'ютерних програм задля сприяння підвищенню грамотності дорослого населення, тому цей показник постійно зростає [6, с. 20]. Навчальне середовище дорослих в Ірландії змінюється прискореними темпами задля швидкої адаптації населення відповідно до поточної економічної ситуації. Інформатизація суспільства створює необхідність у активному функціонуванні навчального сектору системи освіти дорослих, невід'ємною складником якого виступає грамотність дорослих, у період соціально-економічних потрясінь, коли лише освіта дорослих здатна звузити відстань між населенням та ринком праці, який, постійно оновлюючись, вимагає у сучасній особистості оволодіння новими знаннями і навичками з метою створення міцної професійної та соціальної позиції громадян. Отже, можна стверджувати про провідну роль грамот-

ності дорослих як складник освіти дорослих у сучасному суспільстві.

Узагальнюючи проведене нами дослідження щодо місця та ролі грамотності дорослих у системі освіти дорослих, у першу чергу, слід звернути увагу на постійне оновлення тлумачення поняття «грамотності», що беззаперечно вказує на актуальність проблеми грамотності населення у будь-який період еволюції суспільства. Основними рисами грамотності визначаємо: багатогранність, оскільки поняття включає різноманітні освітні виміри; цілісність, так як грамотність охоплює різні ролі у житті дорослої людини; гнучкість, з тим що тлумачення терміну оновлюється паралельно зі змінами в нашому суспільстві; динамічність, оскільки підвищення культурних запитів людства розширює погляди і вимоги до грамотності; функціональність, у такий спосіб традиційне розуміння грамотності розширює визначення поняття; та комплексність, так як грамотність охоплює випереджаючий комплекс знань, які люди отримують протягом усього свого життя в різних життєвих ситуаціях.

Перспективи нашого подальшого дослідження вбачаємо у вивченні та аналізі організації проведення навчальної діяльності системи освіти дорослих в Ірландії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугаєвська Г. В. Функціональна грамотність студентів вищих закладів освіти як психолого-педагогічна проблема / Г. В. Бугаєвська // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 22(257), Ч. VII. С. 73–79.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 519 с.
3. Горук Н. М. Навчання грамоти як вид неформальної освіти жінок у США / Н. М. Горук // Вісник Львів. Університету. – 2008. – № 23. – С. 187–193.
4. Дем'яненко Н. М. Освіта дорослих: світові тенденції другої половини ХХ – початку ХНІ ст. / Н. М. Дем'яненко // Педагогічні науки : зб. наук. праць // Полтав. нац. пед ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 2. – С. 39–44.
5. Коваленко С. М. Тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Світлана Миколаївна Коваленко. – Суми, 2005. – 235 с.
6. Fourth Report Adult Literacy in Ireland [chairman Michael Moynihan T. D.]. – Houses of the Oireachtas Joint Committee on Education and Science, 2006. – 75 p.
7. Guidelines for Good Adult Literacy Work Key reference document for people working in adult literacy ; NALA – Dublin, 2012. – 84 p.
8. Kirch I. The International Adult Literacy Survey (IALS): Understanding What Was Measured / Irwin Kirch. Research report – Princeton : Statistics & Research Division, 2001. – 61 p.